

9. Труды Подольского епархиального историко-статистического комитета /Под редакцией Е.Сецинского. – Вып. 9. – Каменец-Подольск, 1901. – 1064 с.
10. Яворовский Н.И. Историко-статистическое описание заштатного города Бара и заштатного барского св. Покровского монастыря // Подольские епархиальные ведомости. – 1875. – №12. – С.356-369, №16. – С.473-484. №17. – С.502-512, №18. – С.533-548.

А.П. Григоренко МІСТО БАР ПОДІЛЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ НА СТОРІНКАХ АДРЕС-КАЛЕНДАРІВ КІНЦЯ ХІХ СТ.

В статье рассматриваются сведения о городе Бар, которые были помещены в справочно-статистических изданиях конца XIX века. Материалы этих изданий дают возможность сделать анализ социально-экономического развития Бара в названный период, а так же дополнить историю города.

Ключевые слова: город Бар, Подольская губерния, Подольский адрес-календарь, Памятная книжка Подольской губернии.

A.P. Grigorenko CITY BAR PODOLSK PROVINCE CALENDAR PAGES ADDRESS LATE NINETEENTH CENTURY

The article reviews information about the town Bar, which were contained in the statistical publications of reference-late nineteenth century. Materials for these publications make analysis of the socio-economic development of Bar in that period, and its history.

Keywords: City Bar, Podolia Governorate, Podolsky addresses calendar, a memorial book Podolsk province.

УДК 929.652 (4-15) «ХІХ-ХХІ»

О.А. Бакалец

МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ І КРАЄЗНАВЦІВ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Автор статті робить спробу проаналізувати через призму поглядів українських істориків та краєзнавців ХІХ – поч. ХХІ ст. проблеми становлення та специфіку дії Магдебурзького права в Україні та, зокрема, на Поділлі.

Ключові слова: Магдебурзьке право.

Сучасний етап розвитку української історіографії відзначається складними процесами переосмислення й переоцінок існуючих концепцій минулого України і, зокрема, ролі Магдебурзького права в її розвитку.

Історія Магдебурзького права в Україні та на Поділлі залишається на сьогодні малодослідженою проблемою, яка потребує подальшого наукового пошуку сучасних істориків і краєзнавців. Актуальність дослідження полягає в тому, щоб у ході вивчення позитивних рис організації самоврядування міських громад, судочинства за часу дії Магдебурзького права знайти можливості використання цього досвіду міськими та сільськими територіальними громадами в сучасній Україні.

До проблеми становлення та специфіки дії Магдебурзького права в Україні в тій чи іншій мірі зверталися українські науковці: у ХІХ – на початку ХХ ст. М. Маркевич [28], М. Орловський [6], В. Антонович [2], М. Грушевський [16;17], М. Владимирський-Буданов [13], В. Отомановський [32], Є. Сіцинський [38; 39], Д. Багалій [3], М. Яворовський [6], М. Василенко [10]; у радянський період – О. Компан [24], І. Рибалка [35], М. Белінський [8], Г. Логвин [27], П. Сас [33] та інші. Більшість із цих досліджень присвячені окремим українським містам чи регіонам.

Важливий внесок у регіональне вивчення Магдебурзького права зробили сучасні історики-краєзнавці: В. Кульчицький [18], В. Губарев [15], І. Підкова, Р. Шуст [18], Н. Білоус [9], Л. Баженов [4; 6], Ю. Савчук [30], П. Михайлина [28], М. Купчишин, А. Мичак [25], с. Вовк, В. Косаківський, с. Таранець [14], І. Мельничук [29], В. Белашов [7], І. Сюдюков [42], Н. Стрельбицька [6], М. Йолтуховський [23], О. Бакалец [5; 6], Г. Шенк [40].

Заслуга Михайла Орловського (1807–1887), визначного духовного пастиря і просвітника, одного із засновників подільського краєзнавства, дослідника історії міст, містечок

і сіл полягає в тому, що він перший заклав фундамент у створенні узагальнюючих історичних описів усіх повітових міст, головних містечок і сіл Подільської губернії.

Завдяки газеті «Подольские епархиальные ведомости», яка видавалася в Кам'янці-Подільському із 1862 по 1906 рр., М. Орловський у 60–80-х рр. XIX ст. опублікував 42 великих та малих історико-статистичних описів і нарисів про історію, устрій та місцеве самоврядування подільських міст: Брацлава, Сатанова, Проскурова, Вінниці, Могилів-Подільського, Балти, Ольгополя, Летичева, Ямполь, Літина, Смотрича, Меджибожа, Ярмолинець, Шаргорода, Ладижина, Бара [6, с. 43–44].

У 1842 – 1843 рр. в Москві була опублікована «Історія Малоросії» Миколи Маркевича (1804–1860) – раритетна пам'ятка української історіографії та суспільно-політичної думки XIX ст., у якій історичні події на українських теренах розглядаються від найдавніших часів до кінця XVIII ст. Неодноразово на сторінках праці згадується про Магдебурзьке право в українських містах середньовіччя.

Так, М. Маркевич, описуючи результати Люблінського сейму для України, зазначає, що Сигізмунд II Август узаконив «землю Русскую и княжение Киевское и всех оных жителей, вообще и каждого особливо. От послушания, владения, должностей и повелений Великого княжества Литовского на вечное время изъедем, освобождаем, и к польскому королевству, как равных к равным и свободных к свободным, к первому и собственному телу, и со всеми вообще и с каждым особливо, и с ея городами, местечками, сёлами поветами и всеми их, каковы б ни были, именами, оную землю и княжение Киевское присоединяем. Обещая равно как римского, так и русского исповедования людям производства сенаторския и прочия все достоинства. Киевский воевода получил право заседать в Сенате, жители освобождены от всех тягостей и налогов: земельные платили по два гроша польских с десятины; безземельные по грошу с трубы; подтверждено свободное вероисповедование; городам разным даровано право магдебургское; воеводы киевские были киевскими старостами; воеводство высылало двух депутатов к трибуналу и четырёх посланников к Сейму. Но такие улучшения для края были сделаны при Венцеславе Хмельницком, но он скончался в том же году» [28, с. 31].

М. С. Грушевський у своїй магістерській дисертації «Барське староство. Історичні нариси XV – XVIII ст.» (1894 р.) акцентує увагу на становленні та діяльності православної служилої шляхти в Барському старостві, на організацію міських общин за часу дії Магдебурзького права, їх права та обов'язки в Барі у 40-х рр. XVI – XVIII ст. Також значну увагу вчений звертає на особливості організації місцевого самоврядування у м. Рів (1405–1537 рр.) та надання місту Бар у 1540 р. Магдебурзького права [16, с. 78].

Михайло Сергійович детально описує права та обов'язки трьох громад Бара – Польської, Руської (української) та Горної. Про це він пише так: «Все три городския общины – Бар Польский, Русский и Горный получили в 1540 г. немецкое (магдебургское) право и льготы для переселенцев, но с весьма существенными вариациями что до последних. Поселенцы Польского Бара, без различия национальностей, получали пятнадцатилетнюю льготу от всякого рода податей, поселенцы Русского и Горного – двенадцатилетнюю, а прежние жители Рова, продолжающие и во время жительства в Зинькове и Ялтушкове [після знищення міста татарами – О. Б.] владеть полями и пасеками в ровских грунтах, всего – 6 лет; притом и в продолжении льготных лет жители Русского Бара должны были платить медовую дань с пасек.

По окончании льготы жители всех трёх городов должны были платить ежегодно 15 грошей чиншу, отбывать военную службу при местном старосте и поддерживать греблю на замковом пруде, за что пользовались правом ловить рыбу для себя; сверх того жители Польского Бара обязывались выстроить и поддерживать мост через пруд, с правом собирать на нём мостовое в пользу города; жители Русского Бара – платить медовую дань со всяких пасек и по три четвертки овса с полей и принимать участие в ремонте замка; жители Горного Бара – платить по четвертке овса с дыму и поволовщину (по 6 волов раз в три года со всего города) и отбывать три дня полевых работ на замковом фельварке» [16, с. 89–90].

У своїй праці М. Грушевський детально описує місцеве самоуправління, обов'язки виборних та посадових осіб: «Пожизненный войт имеет полную юрисдикцию над мещанами. А сам подлежит юрисдикции старосты; население всецело изымается из под власти королевских урядников. Польский и Русский Бар имели, очевидно, общего войта. Что касается чемерисов [найманців татар- О. Б.], то на них не простирались условия городских жалованных грамот, они были на особом положении: составляя военный контингент, находившийся в распоряжении старосты, они не только были свободны от налогов, но сами получали от него

.....
ежегодное жалование по 200 злотых на сукно и имели право безданно заводить пасеки и засеивать поля» [16, с. 90].

Завдяки пільгам королеви та престижу Барського замку заселення Бара йшло досить успішно. За даними М. Грушевського, у 1565 р. Польський Бар мав 102 будинки, Руський – 124, Чемериський – 51 будинок чемерисів та 45 міщанських. Отже, на той час Бар був другим містом на Поділлі після Кам'янця [16, с. 91]. Із праці М. Грушевського ми також дізнаємося про дату одержання Магдебурзького права Ялтушковом (1548 р.) та Деражною (1614 р.), які входили до володінь Барського староства [16, с. 92].

У праці В. Б. Антоновича «Исследование о городах Юго-Западного края по актам 1432–1798 гг.» (1869 р.) подається характеристика особливостей Магдебурзького права в Україні, зазначаються умови і причини його запровадження та наслідки дії. В. Антонович у своєму дослідженні нараховує близько десятка повинностей міщан: зобов'язання громади виставляти на вимогу князя чи старости міста ополчення для оборони і військових походів, обов'язок захищати замок чи фортецю від ворога, утримувати в них постійну залогу, будувати й ремонтувати замки та укріплення, постачати до них зброю й продовольство, утримувати польову розвідку та сторожу від нападів татар, виставляти підводи під час військових походів для перевезення боєприпасів і вантажів, сплачувати грішми або натурою податок князеві чи старості міста як воєначальникам краю, сплачувати грошовий чинш, «поволовщину» тощо. Вчений по праву вважав, що жителям міст України, яким надавалося Магдебурзьке право, доводилося викупляти в держави, місцевої знаті свої права та привілеї [2, с. 47].

У праці В. Антоновича ми також знаходимо першу згадку про здобуття міщанами міста Вінниці Магдебурзького права – 1630 р. [2, с. 48].

Дослідник Дмитро Багалій у праці «Магдебурзьке право на Лівобічній Україні» (1904 р.) стверджує, що поява Магдебурзького права в Україні пожвавила міське життя: пільги та привілеї сприяли розвитку ремесел і торгівлі, привернули до міст щойно заснованих або спустошених набігами татар нових мешканців тощо [3, с. 18].

Найкраще розкриває сутність та дію Магдебурзького права в Східному Поділлі дослідження Валентина Отамановського «Вінниця в XIV–XVII ст.» Учений на основі давніх українських та польських джерел найбільш повно описав історію Вінниці, запровадження та особливості дії Магдебурзького права в місті. Разом із тим він висловив припущення, що в 1640 р., коли польський король Владислав IV (1632 – 1648) жалував місту грамоту на німецьке право, були лише відновлені ті права, які мали міщани Вінниці до 1580 р., коли згорів вінницький замок, а з ним і всі документи. В. Отамановському також належить встановлення дат запровадження Магдебурзького права в більшості подільських міст [35, с. 323].

Перу Євфима Сіцинського (1859–1937), 150-річчя з дня народження якого у 2009 р. відзначала українська громадськість, належить ряд відомих праць з історії містобудування, архітектури, духовного життя Поділля. Але найбільшу цінність для висвітлення нашої теми має праця «Приходы и церкви подольской епархии» (1901р.), котра, за словами відомого українського історика І. Крип'яковича, є «справді мурашина праця, яка дає пребагатий матеріал до локальної історії значної частини Поділля» [40, с. 11].

В його описі нараховується 1401 назва подільських міст, містечок та сіл 12 повітів губернії. Найбільш повно і детально Є. Сіцинський описав історію міст (частково міське самоврядування, ремесла та торгівлю) Кам'янця-Подільського, Меджибожа, Бара, Могилева-Подільського, Проскурова, Сатанова, Гайсина, Немирова, Вінниці, Смотрича, Літина, Летичева, Бакоти, Ямполя, Жванчика та інших [40].

У 1959 р. вийшло друком невелике дослідження доктора мистецтвознавства, архітектора і письменника Григорія Логвина (1910 – 2001) – «Замок в Меджибожі (Пам'ятник архітектури XVI ст.)» [27, с. 6–7]. Автор, окрім історичної довідки про одне із найстаріших міст-фортець України – Меджибіж, який уперше згадується в літописах за 1146 р., а кам'яна фортеця – із 1516 р., детально описує замок, його вежі, оборонну церкву 1540 р., показує роль міста в захисті краю від татар і поляків.

Також Г. Логвин називає дату здобуття Меджибожем Магдебурзького права: «У 1593 р. Меджибожу було надано право самоврядування. Найбільшого розвитку ремесло і торгівля тут досягли у XVI–XVII століттях. Міське населення для захисту своїх прав, крім цехів, організовує при церквах братства. У Меджибожі при міській Успенській церкві існувало братство, яке відігравало певну роль у культурному і політичному житті міста [27, с. 6]. Про обов'язки жителів міста Г. Логвин пише так: «... укріплення будувало саме міське населення.

Такий висновок можна зробити з «привілею» 1593 р., де сказано, що жителі міста повинні лагодити «перекопи, кобилиці, башти, вежі, паркани, брами і мати свою сторожу» [27, с. 7]. Як ми вже згадували вище, подібні обов'язки виконували міщани Бара та Вінниці.

Сучасний дослідник Н. Білоус, характеризуючи історію виникнення Магдебурзького права в Європі та Україні, наголошує, що його джерелами були привілеї архієпископа Віхмана (1188 р.) та правові повчання лавників-шефенів з м. Магдебург. Їх доповнив звід саксонського права «Саксонське дзеркало», написаний близько 1233 р. Ейке фон Репковим. Від середини XIII ст. основним джерелом Магдебурзького права вважався «Вайхбільд» [9, с. 126].

Учений вважає, що в часи пізнього середньовіччя Магдебурзьке право пов'язувалося не тільки з німецькою колонізацією, а й з бурхливим урбанізаційним процесом, який супроводжувався наданням локаційних привілеїв. У XIII ст. цей процес охопив дві наймогутніші в Центрально-Східній Європі монархії – Чеське та Угорське королівства. З середини XIII ст. він розгорнувся в усіх землях Польського королівства. Наприкінці XV ст. в центральні та західні землі Польщі були оптимально насичені міськими осередками, яких налічувалося 556 [9, с. 126].

Автор наголошує, що перша хвиля поширення Магдебурзького права на українські землі припала на 2-гу половину XIII ст., коли в Холмі, Перемишлі, Львові, Галичі, Володимирі з'явилися німецькі громади. Із включенням західноукраїнських земель до складу Польщі урбанізаційний процес на землях Галицької Русі інтенсифікувався. Привілеї на Магдебурзьке право дістали Сянок (1339), Львів (1356), Перемишль (1389), а на Поділлі – Кам'янець (1374) і Смотрич (1448).

За підрахунками Н. Білоуса, в кінці XV ст. тут було засновано 48 міст, а на кінець XVI ст. – 125. Учений наголошує, що виникнення міст у цьому регіоні зумовлювалося, передусім, необхідністю захисту місцевих людей від татарських і турецьких нападів. У XVI ст. локаційна хвиля посилювалася також у Подільському воєводстві, де було засновано 47 міст [9, с. 127].

Наступна велика хвиля надання привілеїв на Магдебурзьке право українським містам відбулася після інкорпорації українських земель до складу Корони Польської за актом Люблінської унії 1569 р. М. Білоус наголошує, що не лише великі князі литовські, польські королі, московські царі, російські імператори надавали чи підтверджували Магдебурзьке право, але робили це й окремі українські гетьмани. Так, у 1752 р. гетьман К. Розумовський надав Магдебурзьке право Полтаві, у 1756 р. – Новгороду-Сіверському. У деяких містах існувала змішана форма управління за участю представників козацької старшини. У середині XVIII ст. всі магістрати були звільнені від юрисдикції полкових судів і підпорядковані Генеральному військовому суду, який вважався найвищою апеляційною інстанцією для магістратських судів [9, с. 87].

Отже, Н. Білоус підводить нас до висновку про те, що норми Магдебурзького права поряд із Литовським статутом стали основним джерелом для укладення збірника «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743). Але, на жаль, після запровадження «Установлення про губернії» у 1781 р. та створення нової судової системи воно фактично втратило чинність.

Заслуговує на увагу монографія глухівського історика Валерія Белашова «Глухів – столиця Гетьманщини (До Глухівського періоду історії України (1708–1782))» (2005), у якій він детально описує внутрішнє самоуправління і розвиток міста Глухова в другій половині XVII – XVIII ст. Зокрема, він зазначає: «Від Польщі Глухів одержав Магдебурзьке право у 1635 р., наданням якого вводилось міське самоуправління західноєвропейського типу. Воно було надане владою з метою прискорення економічного зростання і збільшення в ньому ремісників» [7, с. 15].

Красзнавець детально описує систему дії Магдебурзького права: «На чолі міського (ратушного) правління стояв війт. Війта, бурмістрів, райців (радників), які мали право замішувати війта в час його відсутності, лавників обирали у «звичний час» на зборах всього міського населення: міщан, «цехових людей» і «всього посполства вільними їх голосами». Обраного війта в період Гетьманщини затверджував гетьман. При ратуші (мейському уряді) були і інші обирали урядники: писар, комісар межових справ, підмежовщик, городничий, возний, через якого передавалися усі справи. Всі члени ратуші та урядники за спеціальним текстом приймали присягу. Присягали також судді й інші судові особи. Це повинні були бути «чесні, здібні і тверезі, віком не молодшим 25 і не старшим за 70 років», не надмірно багаті і не

надто бідні, не іноземці, але місцеві, у всьому достойні і ні в чому не запідозрювані люди» [7, с. 24].

В. Белашов на основі документів розкриває особливості судочинства в гетьманській столиці, де поєднувалися положення Магдебурзького, звичаєвого та козацького права. До складу суду входили війт, бурмистри, райці і лавники.

При розгляді справ у ратушному суді мало бути не менше трьох із цих урядників. Засідання суду відбувалися щодня. Вироки по карних справах, які розглядалися дуже рідко, виконувалися після їх затвердження полковим судом. У таких випадках сотник завжди був присутнім на засіданнях суду.

Важливе місце займало здійснення загального контролю над цехами, зокрема, за правильністю переведення в ранг майстрів і якістю продукції, проведення зборів з майна громадян і записом прибутків з них, веденням торгівлі. Ратушні чиновники здійснювали нагляд за вагами, мірами і ліктями, якими мірявся товар, трактирами і загальним ладом у місті, санітарним станом, організацією пожежної охорони [7, с. 25–26].

Новий погляд на становлення Магдебурзького права в Україні, внутрішні відносини міст висвітлив історик І. Сюдюков у статті «Привілей не дарований, а виборений: Нотатки до історії Магдебурзького права в Україні» [42, с. 3]. Автор наголошує, що «Магдебурзьке право надавалося передусім іноземцям – полякам і німцям, котрі підсилювали соціальний гніт національно-релігійним. Верховенство майже всюди в містах із Магдебурзьким правом захопив патриціат, що не допускали у своє коло ані середнього міщанства, ані незаможних передміщан. Вільне виборче право було майже всюди скасовано, багатії тримали свої посади довічно. У Львові вся влада була у руках кільканадцятьох родин багатих купців» [42, с.2].

І. Сюдюков у своєму дослідженні, аналізуючи статuti Магдебурзького права в багатьох містах, зазначає, що західноукраїнські міста служили виключно визнавцями римської віри. Через те від участі в міських правах були виключені передусім українці як визнавці православної віри. До винятків належав, зокрема, Кам'янець на Поділлі, де були три національні громади: українська, польська та вірменська.

У малих містечках, де українське населення мало більшість, українці діставали лише одного-двох представників у раді і суді, решту мали поляки. Міщани мали право будувати будинки, на нижніх поверхах у яких було дозволено відкривати крамниці, хлібні засіки. Місту дозволялося мати громадську лазню, шинок, млин та гостинний двір для приїжджих купців. Усі доходи поступали в міську скриню, з якої йшла плата за Магдебурзьке право. За цим правом купці, котрі привозили товари в місто, повинні були продавати їх тільки гуртом, а купівля-продаж вроздріб була монополією місцевих купців. Приїжджі купці могли торгувати вроздріб тільки в дні ярмарок. Ярмарки служили економічному розвитку міст і збагаченню міщан [42, с. 3].

Серед сучасних публікацій про історію міст Поділля і становлення міського самоврядування заслуговують на увагу книги І. Барладина та М. Йолтуховського «Історія рідного краю» (1991-1992 рр.), М. Купчишина та А. Мичака «Шаргородщина. Сторінки історії» (2002 р.) [25], Г. Шенка «Немирів крізь віки. Історико-краєзнавчі нариси» (2001 р.) [39], М. Кушніра та І. Олійника «Сатанів: історико-краєзнавчий довідник» (2008) [26], с. Вовка, с. Таранця, В. Косаківського «Нариси з історії Чечельника» (2000), з яких більш детально можна дізнатися про встановлення і дію Магдебурзького права в подільських містах – Шаргороді, Немирові, Сатанові, Чечельнику, Барі.

Вінницький дослідник Ігор Мельничук у своїй розвідці «Магдебурзьке право на Вінниччині» (2003 р.) справедливо доводить, що дослідження В. Отамановського найкраще розкриває сутність та дію Магдебурзького права на Вінниччині, і лише епізодично дана проблема була висвітлена в окремих розвідках пізніших часів [31, с.122]. Він підкреслює, що в Західній Європі Магдебурзьке право виникає як закономірний, внутрішньо обумовлений етап розвитку міста, тобто еволюційним способом. У більшості міст та містечок Поділля, в тому числі Вінниччини, воно надавалося здебільшого штучно з певною метою та за певних умов. У деяких випадках саме колонізація була основною умовою пожалувань.

Вирахувати, яка кількість подільських міст та містечок володіла Магдебурзьким правом, дуже важко: значна частина документів була втрачена під час численних війн та стихійних лих. І. Мельничук доводить, що протягом XIV – XVIII ст. Магдебурзьким правом користувалися 52 міста й містечка Поділля [31, с.123], а на території сучасної Вінниччини, яка тоді входила до складу Подільського та Брацлавського воєводств, таких міст нараховувалося з

XV до середини XVII ст. десять. У XVI ст. королівські грамоти на самоврядування отримали ще 19 міст Поділля. Науковець вважає, що впродовж XV- XVIII ст. на території сучасної Вінницької області було 14 міст-магдебурій [31, с.123].

Провівши власні дослідження, ми одержали дещо інші дані про здобуття українськими містами Магдебурзького права з 1324 до 1787 р. (Див. додаток А). За цей період в Україні Магдебурзьким правом користувалися 103 міста, в тому числі 21 – на Поділлі. У XIV ст. цього права добилися 16 українських міст (на Поділлі у 1374 р. лише Кам'янець-Подільський), у XV ст. – 20 міст (4 подільських – Хмільник, Сатанів, Смотрич, Ярмолинці), у XVI ст. – 44 міста (11 подільських – Бар, Ялтушків, Уланів, Погребище, Шаргород, Брацлав, Ямпіль, Літин, Немирів, Чечельник, Меджибіж), у XVII ст. – 15 міст (із яких 3 на Поділлі – Деражня, Копайгород, Вінниця), у XVIII ст. – 6 міст (із яких 2 подільських – Гайсин і Тульчин). Отже, майже половина всіх міст Поділля Магдебурзьке право здобула в XVI ст.

На основі аналізу письмових джерел XIX – початку XXI ст. та особливостей дії Магдебурзького права ми дійшли ряду висновків: *по-перше*, питання поширення його дії в Україні та, зокрема, на Поділлі, було об'єктом вивчення кількох вітчизняних науковців і краєзнавців; *по-друге*, більшість авторів лише частково зверталася до цього питання, а тому воно вимагає подальшого наукового вивчення; *по-третє*, накопичений фактичний та аналітичний матеріал дозволяє стверджувати: за п'ять століть в Україні склалися певні традиції та регіональні особливості існування Магдебурзького права, що свідчить про формування своєрідної ментальності і громадської активності населення українських міст; *по-четверте*, прийняття міською владою присяги, вироблення системи дієвого контролю, як це було в минулому, варто впроваджувати в практичну діяльність районних, міських та сільських рад сучасної України; *по-п'яте*, систематичне проведення різного рівня історико-краєзнавчих конференцій у Кам'янці-Подільському, Вінниці, Барі, Могилеві-Подільському, Меджибожі, діяльність Центру дослідження історії Поділля та його філіалів у Хмельницькому та Вінниці сприяють збільшенню публікацій із даної проблематики, розширенню кола краєзнавців, зростанню інтересу органів місцевого самоврядування на Поділлі до питання відродження кращих традицій Магдебурзького права для проектування сучасного сталого соціально-політичного розвитку історичних міст Поділля; *по-шосте*, хоча Магдебурзьке право не відіграло в Україні тієї ролі, яку воно мало на Заході, але все ж таки внесло певні риси західноєвропейського міського устрою до українських міст, стало одним із важливих чинників культурного і правового наближення України до Західної Європи.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Акты о заселении Юго-Западной России. – К., 1890. – Ч. VII. – Т. 2. – 183с.
2. Антонович В. Б. Предисловие. Исследование о городах Юго-Западного края по актам 1432–1798 гг. // АЮЗР, – К., 1869. – Ч. V. –Т. 1. – 367с.
3. Багалій Д. Магдебурзьке право на Лівобічній Україні //В кн.: Розвідки про міста і міщанство на Україні – Руси в XV – XVIII вв. – Ч. 2. – Львів, 1904. – 205с.
4. Баженов Л. В., Баженова С. Історія та духовне життя міста Бара в працях Миколи Яворовського // Бар. Барська земля – крізь призму століть. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. – Бар, 2008. – С. 35–39.
5. Бакалець О. А. Фінансова політика, грошовий обіг Гетьманщини та Поділля в XVII –XVIII ст. – Бар, 2009. – 193с.
6. Бар. Барська земля – крізь призму століть. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. – Бар, 2008. – 448с.
7. Белашов В. І. Глухів – столиця Гетьманщини (До Глухівського періоду історії України (1708–1782)). – Глухів, 2005. – 220с.
8. Белінський М. І. Вінницький замок: історичний нарис доби XV – XVIII ст. – Вінниця, 1926. – 78 с.
9. Білоус Н. Київ наприкінці XV – у першій половині XVII ст.: Міська влада і самоврядування. – К., 2008. – 116 с.
10. Василенко М. Право магдебургское //В кн.: Василенко М. П. Вибрані твори. – Т. 2: Юридичні праці. – К., 2006. – 451с.
11. Вінниця: Історичний нарис. – Вінниця, 1964. – 203 с.
12. Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали XXI Вінницької наукової історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 2007. – 404 с.
13. Владимирский – Буданов М. Ф. Немецкое право в Польше и Литве //В кн.: Журнал Министерства народного просвещения. – Ч. 139–140. – СПб., 1868. – 148с.
14. Вовк С. Т., Косаківський В. А., Таранець С. В. Нариси з історії Чечельника. – Вінниця, 2000. – 118

- с.
15. Губарев В. К. Історія України: Довідник школяра і студента. – Донецьк, 2008. – 640с.
16. Грушевський М. С. Барське староство: Історичні нариси (XV – XVIII ст.). – Львів, 1996. – 625с.
17. Грушевський М. С. Історія України-Руси. – К., 1993. – Т. 5. – 687с.
18. Довідник з історії України (А-Я) / За ред. І. Підкови, Р. Шуста. – 2-ге вид. – К., 2001. – 1136 с.
19. Енциклопедія українознавства. – Львів, 1994. – Т. 4. – 1427с.
20. Енциклопедія історії України. – К., 2009. Т. 6. – 784с.
21. Історія міст і сіл Української РСР. У 26 томах. – Вінницька область. – К., 1972. – 690с.
22. Заяць А. Урбанізаційний процес на Волині у XVI – першій половині XVII ст. – Львів, 2003. – 198с.
23. Йолтуховський М. П., Меснянкін Є.Й., Бакалець О. А., Нетупський Б. М. Бар – ключ до Східного Поділля. Історико-краєзнавчий нарис. – Мальборк, 2009. – 72 с.
24. Компан О. С. Міста України в другій половині XVII ст. –К., 1963. – 308с.
25. Купчишин М, Мичак А. Шаргородщина: сторінки історії. – К., 2002. – 320с.
26. Кушнір М., Олійник І. Сатанів: історико-краєзнавчий довідник. – Городок, 2008. – 56 с.
27. Логвин Г. Н. Замок в Меджибожі (Пам'ятник архітектури XVI ст.). – Хмельницький, 2009. – 19с.
28. Маркевич М. Історія Малоросії. – К., 2003. – 662с.
29. Магдебурзьке право Львова // Т. Гошко. Нариси історії магдебурзького права в Україні у XIV – на початку XVII ст. – Львів, 2002. – 203с.
30. Михайлина П. В. Визвольна боротьба трудового населення міст України (1569–1654 рр.). – К., 1975. – 181с.
31. Мельничук І. П. Магдебурзьке право на Вінниччині //Наукові записки ВДПУ. Серія : історія. Випуск 6. – Вінниця, 2003. –С. 122–124.
32. Савчук Ю. К. Міська геральдика Поділля. – Вінниця, 1995. – 159 с.
33. Сас П. М. Феодалные города Украины в конце XV – 60-х годах XVI в. – К., 1989;
34. Отамановський В. Д. Вінниця в XIV–XVII ст. – Вінниця, 1993. – 380с.
35. Танашик Д. Чернівці. – 2006. – 128 с.
36. Трубочанінов С. В., Винокур І. С. Історія Поділля та Південно-Східної Волині. Кн. 1. – Кам'янець-Подільський, 1993. – 68 с.
37. Рибалка І. Історія Української РСР. – К., 1987. – 592с.
38. Щигел Р. Проблеми урбанізації Центральної Європи у XII –XVI ст.//В кн.: Проблеми слов'янознавства. Вип. 42. – Львів, 1990. – 205с.
39. Шенк Г.О. Немирів крізь віки. Історико-краєзнавчі нариси. – Вінниця, 2001. – 100с.
40. Сецинский Є. Приходи и церкви Подольской епархии. – Біла Церква, 2009. – 996 с.
41. Сіцинський Є. Оборонні замки Західного Поділля XIV–XVII ст. – Кам'янець-Подільський, 1994. – 68с.
42. Сюдюков І. Привілей не дарований, а виборений: Нотатки до історії Магдебурзького права в Україні // День. – 2009. – 20 лютого.

А.А. Бакалец МАГДЕБУРГСКОЕ ПРАВО НА ТЕРРИТОРИИ УКРАИНЫ В ИССЛЕДОВАНИЯХ УКРАИНСКИХ УЧЕННЫХ И КРАЕВЕДОВ XIX – НАЧАЛА XXI вв.

Автор статті зробив спробу проаналізувати через призму поглядів українських істориків і краєведів XIX – поч. XXI вв. проблеми становлення і специфіку дійства Магдебургського права в Україні, зокрема, на Поділлі.

Ключевые слова: Магдебургское право.

O.A. Bakalets MAGDEBURG'S RIGHT ON THE TERRITORY OF UKRAINE IN THE RESEARCHES OF UKRAINIAN SCIENTISTS AND LAND-EXPERTS XIX – BEGINNING XXI CENTURY.

The author of the article, makes an effort to analyze in the light of prism of views of compatriots – historians and land experts of the XIX- beginning XXI century, the foundation and action of the Magdeburg's Right in Ukraine and especially in Podillya.

Keywords: Magdeburg law.